

Бобан **ХУСЕНОВСКИ**, археолог
Н.У. – Музеј, Гевгелија

БРОНЗЕНАТА АУТЕПСА ОД ГЕВГЕЛИЈА

Местоположбата на општината и градот Гевгелија, во зависност од историскиот, политичкиот и културниот контекст во блиското и далечното минато, имала континуирано влијание на нејзиниот развој. Константата на напредокот и егзистенцијата на населението, од праисторијата до денес, претставува нејзината стратешка географска и климатска микро-локација. Незаобиколен патен репер во однос на главната трансверзала Север-Југ, по течението на реката Вардар и Јужна Морава. Овој перманентно актуелен коридор со проток на идеи, материјални добра и разновидни општествените манифестации, кој допирале од Исток и Југ со дисперзија и повратни ефекти до Северот, се чувствува и во животот на денешна Гевгелија.

Без исклучок, значајот на Гевгелија во зависност од споменатиот комплексен историско-културен багаж, експониран во форма на неолитска населба, пајонски град или некропола, старомакедонско или римско трговско и занаетчиско средиште, византиски или османлиски географски пункт, имал можност во одредена форма и содржина, во актуелниот миг да ни ја пренесе наталожената информација.

Целиот тој цивилизациски печат, денес преточен во стотици археолошки локалитети со извонредно бројна и значајна материјална содржина се предмет на истражување, проучување и реконструкција на ова документирано минато.

Методологијата и итинерариумот кон ова цел, има две трансверзали.

Првата е верификуваната правна заштита и процедура која се води низ надлежните институции на културата, музеите и заводите, а

Втората која егзистира во рамките на недозволеното ископување и трговија со културното наследство во ареалот на општина Гевгелија, односно Република Македонија.

Денес, акцентот го ставаме на втората точка, која покрај уништувањето на материјалните факти, без разлика дали тие се движни или не, треба да го опсервираме како проблем, кој значи трајно и целосно губење на научните податоци за дадениот експонат, епоха или култура. Дислоцирањето на предметот од неговиот археолошки, историски или културен контекст, значи скрнавенење и на научната мисла и базата на податоци на културното наследство на еден град, регион или држава.

Во регионот на гевгелиско-валандовската културна група во рамки на железното време, односно во истите граници на античката Амфакситида или линијата на разграничување на (II и III-та) меридијан во рамки на I-та римска провинција Македонија, откриени се и истражени повеќе значајни праисториски и антички пунктови. Меѓу поистакнатите се Исар-Марвинци, Лисичин Дол, Градишор-Мрамор, Глос-Грчиште, Бишов Јавор, Вардарски Рид, Сува Река, Милци, Кофилак, Болован-Богданци, Манастир-Нов Дојран и др.

Сите овие наведени споменици, покрај одредениот степен на истраженост од страна на верификувани истражувачи и надлежни институции, исто така се перманентна цел на уништување, присвојување и недозволена трговија со движниот дел на наследството.

Динамиката и обемот на ова планирано и систематско уништување на културното ткиво во регионот на Гевгелија, далеку е повисока од реализирани проекти на годишно ниво, реализирани од надлежната установа Музеј - Гевгелија и другите истородни институции од државата. Статусот кој го имаат установите за истражување и заштита на културното наследство во рамки на државата, моментално е несоодветен во делот на кадровската екипираност, средствата за основана функција и посебно ниската финансиска поддршка на комплексни проекти од сферата на истражувањето и непосредната заштита.

Како информација би ги споменал локалитетите Исар-Марвинци, Дедели, Каракуш, Милци и Болован, како најтипични претставници на лепезата локалитети кои се под постојан напад на организирани групи за нелегално ископување и трговија со антиквитети.

Штетата која во задните десетина години им е нанесена, непроценлива е, посматрано од материјален, научен и национален аспект. Загубите во делот на науката се ненадоместливи, бидејќи се работи за уништување, односно тотално бришење на делови од културните манифестаци, гробни обичаи и ритуали, архитектонски објекти, елементи и пластика, која всушност е сегмент на духовната лична карта на една етничка група, народ, држава или исторска епоха.

Вкупниот цивилизациски белег кој во себе го носи регионот на Гевгелија, Валандово, Дојран и Богданци, веќе има толкави празнини, при што стратиграфијата на културните остатоци и хронолошката рамка, помеѓу 5 милениум пред н.е. и 10 век н.е. е сериозно испрекината.

Тенденцијата кон натамошно уништување и во овој момент е повеќе од актуелна.

Превенцијата која се врши во соработка помеѓу МВР и министерството за култура, односно УЗКН и надлежните музејски и заводски установи засега е единствениот организиран одбрамбен механизам кој делува во континуитет. Во зависност од техничките, кадровските и пред се материјалните можности, овој систем за превенција и заштита во границите на гевгелиско-валандовскиот регион има забележано конкретни резултати.

Навистина импозантен број на присвоени предмети, откриени и подготвени за продажба, беа спасени токму од споменатите надлежни служби. Целиот овој фонд од приближно 400-тини предмети, кој веќе не претставува предмет на судска обсервација, се наоѓа во корпусот на археолошката збирка на Музејот во Гевгелија.

Долгогодишната плодна соработка ја збогати збирката на Музеј-Гевгелија, и со вистински музејски раритети.

Еден таков, кој може да ги понесе сите епитети, а воедно да претставува и споменик на култура од највисока "0" категорија е бронзената аутепса од Гевгелија.

Тој експонат беше претставен на домашен и меѓународен план, со негова презентација на XVIII-тиот Симпозиум на МАНД одржан во Гевгелија во 2004 год., а во Букурешт во 2003 год., на Светскиот конгрес на Античка бронза, во контекст

на неговиот значај и актуелност, влегува и неговата денешна презентација, посматрана од уште еден аспект.

Садот е единствен од овој вид пронајден на Балканскиот Полуостров. Се работи за сад со височина од 40 см., составен од 5 интегрирани елементи. Структурата на садот зборува за неговата функција. Тоа е сад познат под името - Аутејса или сад за загревање на течности - самовар. Во стомакот на садот преку отворот се сивал жар, кој ја заголувал течностиа која се наоѓа во горниот сад - резервоар. Подготвената течност, најверојатно збогатена со некаква сувианца, можела да послужи во медицински или козметички цели.

На самиот сад се наоѓа бронзена рачка, која во овој случај, секундарно е употребена од бронзена амфора, сад често присутен во бронзената продукција на римски луксузни садови. Драгоцените уметнички и занаетчиски моменти, кој го открива мајсторството на римската пореутика, зачуван на рачката со претстава на Сирена, го надживеал оригиналниот сад и ја продолжил функцијата на секундарно позиција.

Овој тип на садови, чие датирање треба да се бара во III век н.е., има аналогија со откриената утејса во комилејот во Августиа Раурика (Каисераугуси, Арагау) и на еден мозаик во Помпеја. Нормално датирањата на рачката треба да биде помесечна најмалку еден век порано.

Овие исклучителни предмети претставуваат извори на комплексни информации и даваат можности за откривање на различни аспекти од секојдневниот живот во Римско време, продукцијата на бронза, религијата и верувањата. Грижата за нив ни овозможува и да уживаме во нив како уметнички дела.

Овој позитивен пример на планирање и делување на надлежните служби за превенција и гонење на сторители на овој вид криминални активности, даде несекојдневен материјален и културен белег на постојната археолошка поставка на Музејот во Гевгелија, односно корпусот на културното наследство на Република Македонија.

И во оваа прилика, во име на вработените на Н.У. Музеј Гевгелија и во мое лично име, сакам да се заблагодарам на МВР, на УВР - Гевгелија, со посебен акцент на моите колеги, г-дин Јован Ристов, директорот на тогашниот РЗЗСК и г-дин Илчо Бојчевски, главниот инспектор за заштита на културното наследство, кои овој несекојдневен културен белег на нашето минато, го спасија и вратија - дома (Н.У.Музеј - Гевгелија).

Охрид, 17.03.2006